
**РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ФОЛЬКЛОРИСТИКИ
У 1951–1990 РР.: ПЕРСОНОЛОГІЯ, ДОСВІД, ПРОРАХУНКИ**

Вовк М. П.

DOI DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-456-6-6>**ВСТУП**

У 1951 – 1989 рр. розвиток фольклористики як науково-освітньої галузі відбувався в умовах політичної заангажованості, надмірної централізації, ідеологічного тиску. У зв'язку з цим у фольклористичному науково-освітньому середовищі активно популяризувались поняття «радянський фольклор», «радянська наука про фольклор», «пролетарська поетична творчість», «соціалістичний реалізм». Ідеолого-політична детермінованість змісту фольклористичної підготовки майбутніх філологів, навчально-методичної літератури загальмовувала природні методологічні пошуки викладачів, науковців, негативно впливала на реалізацію їх творчого потенціалу у процесі викладання єдиної фольклористичної дисципліни «Українська народнопоетична творчість» (з 1951 р.). Водночас внутрішній супротив педагогічної інтелігенції ідеологічному тиску сприяв продукуванню ряду праць з проблем фольклоризму літератури, взаємодії зі слов'янською, світовою фольклористикою, історико-фольклористичних розвідок, розробці основних етапів та обґрунтуванню принципів організації фольклорної практики, утвердженню полікультурного підходу до аналізу, дослідження фольклору різних народів, орієнтуванню студентської молоді на дослідницький пошук, зумовлював персоналізований підхід до вивчення фольклористичної спадщини відомих особистостей.

Позитивні зрушення у науково-педагогічному дискурсі радянської фольклористики відбулися передусім завдяки ініціативі, натхненним науковим пошукам, зацікавленням у вивченні фольклорного досвіду викладачів класичних університетів. З 1947 р. (з часу закриття кафедри фольклору та етнографії при Львівському університеті) в українському університетському просторі не функціонувала жодна спеціалізована кафедра фольклористики (до 1990 р.). Дослідницькі, педагогічні досягнення викладачів радянських часів заклали підґрунтя створення

кафедр фольклористики у Львівському (1990) та Київському (1991) університетах, вивченню фольклору у вимірах контекстного, функціонального, культурологічного, полікультурного підходів.

Дослідження внеску викладачів у фольклористичну підготовку майбутніх філологів у класичних університетах, педагогічних інститутах не знайшло належної оцінки у фольклористичній і педагогічній думці. Фрагментарно це питання висвітлено у працях науковців радянського періоду і сучасних дослідників (Г. Сухобрус, І. Сенько і В. Барчан, С. Пилипчук, О. Івановська та ін.). Водночас є потреба посилити дослідницьку увагу до проблем персонології української фольклористики у наукових, освітніх осередках, насамперед у класичних університетах.

1. Уніфікація змісту усної народної творчості в університетах: ідеологічні імперативи

Централізація фольклористичного поступу в означений період пов'язана з діяльністю Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР. Незважаючи на ідеологічний тиск, плідними у науковому та освітньому вимірах фольклористики були результати дослідницької, експедиційно-збиральницької та педагогічної діяльності співробітників інституту. Підтвердженням цьому слугує видання колективної праці «Українська народна поетична творчість» (1955, 1958), підручника «Українська народна поетична творчість» (1965), ряду праць, які утверджували полікультурний підхід до аналізу фольклорних творів різних слов'янських народів, заснування багатотомної серії фольклорних творів «Українська народна поетична творчість» (з 1961 р. до сьогодні), серії «Українські народні пісні в записах письменників» (з кінця 1960-х до 1988 рр. вийшли друком двадцять збірників), поява єдиного періодичного видання фольклористично-етнографічного спрямування «Народна творчість та етнографія» (з 1957 р.).

У 1951–1989 рр. згідно з навчальними планами підготовки майбутніх філологів у класичних університетах було передбачено вивчення базового курсу «Усна народна поетична творчість» за уніфікованою, політично прийнятною програмою 1950 р., розробленою співробітниками Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР та викладачами Київського університету (автори – П. Попов, Г. Сухобрус, Г. Сидоренко). Архівні документи підтверджують, що офіційно цей курс було впроваджено у класичних університетах і педагогічних інститутах у 1951 р. Упродовж означеного періоду були розроблені й інші програми курсу, які практично дублювали зміст і структуру першої програми, яка була єдиним уніфікованим документом, який авторитарно визначав

зміст фольклористичної підготовки майбутніх філологів. Тематика лекційних і практичних занять засвідчила псевдонаукові засади вивчення історії фольклористики, жанрології фольклору згідно з історико-хронологічним підходом. У програмі акцентовано увагу на «апогеї» розвитку «науки про фольклор» у радянський період, на внеску вождів комуністичної партії в обґрунтування теоретичних засад радянської фольклористики.

У 1951 – 1989 рр. була уніфікована така форма фольклористичної підготовки майбутніх філологів, як фольклорна практика. Професійним середовищем укладання програм збиральницької роботи студентської молоді був Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР (посібники, пам'ятки збирачеві фольклору підготували П. Попов, М. Родіна, Ф. Лавров, Г. Танцюра та ін.). Незважаючи на ідеологічні утиски, автори цих видань системно виклали основні практичні рекомендації щодо паспортизації фольклорних творів, розробили принципи організації збиральницької роботи, систематизації фольклорних текстів. Викладачі університетів, керуючись уніфікованими рекомендаціями в організації фольклорної практики (проводилась після I курсу упродовж двох тижнів), активно залучали майбутніх фахівців у «живе» фольклорне середовище.

Упродовж означеного періоду фольклористична підготовка майбутніх філологів у класичних університетах і педагогічних інститутах забезпечувалась спектром навчально-методичних праць. Це були підручники, посібники, хрестоматії з курсу усної народної творчості («Українська народна поетична творчість» за редакцією М. Рильського (1955, 1958), І. Булашенко, Ф. Поліщук, В. Грицай, В. Бойко, Л. Дунаєвська та ін.); праці, у яких аналізувались художньо-естетична генеза, специфіка побутування фольклору (П. Попов, М. Рильський, Ф. Лавров, О. Дей, М. Сиваченко, І. Денисюк та ін.); дослідження з історії української фольклористики, з проблем жанрології та поетики фольклору (серія «Українська народна поетична творчість»); розвідки з питань фольклоризму літератури (І. Дей, М. Грицюта, Т. Комаринець та ін.); праці з питань взаємовпливу українського, слов'янського фольклору та фольклору інших народів (Г. Нудьга, Г. Сухобрус, В. Юзвенко, В. Захаржевська, Н. Шумада, Р. Кирчів, В. Гошовський та ін.) тощо.

2. Персонологія розвитку фольклористичної наукової думки: київський університетський осередок

Доктор філологічних наук, фольклорист, професор кафедри фольклористики (1992 – 2002 рр.), голова секції фольклору та етнографії Республіканського товариства охорони пам'яток історії та культури України **Бойко Володимир Григорович** (1929–2009) досліджував проблему естетики фольклорного і літературного слова, генези жанрології фольклору, В укладеному ним збірнику «Українські народні прислів'я» (1968) уперше було вміщено переклади зразків українського фольклору німецькою мовою, а збічник «Українські народні казки» (1976) здобув міжнародне визнання і був перекладений англійською, німецькою, французькою мовами. Основні праці вченого-педагога («Поетичне слово народу і літературний процес» (1965), «Сучасна народнопоетична творчість на Україні. Основні тенденції розвитку» (1973), «Пісні літературного походження» (1978), «Українська народна поетична творчість: підручник для філологічних факультетів» (1983, у співавт.) сприяли розвитку фольклористичних напрямів (текстології, історії фольклористики, жанрології та ін.)¹.

У праці «Поетичне слово народу і літературний процес», орієнтованій на професійно-наукову (фольклористичну й літературознавчу), письменницьку, викладацьку та студентську аудиторію, автор реєксперсивно висвітлив проблеми фольклорно-літературних взаємин у фольклористиці. Важливо відзначити, що В. Бойко зосередив увагу на особливій ролі народнопоетичної традиції у формуванні літературно-естетичної концепції багатьох українських письменників. Зокрема, він зауважив, що «зв'язок з фольклором для української класичної літератури був природним і багатоплановим, відзначався найрізноманітнішими формами творчого засвоєння»². Основна ідея втілилась у проблематиці: аналіз української фольклорного фонду крізь призму впливу на українську радянську поезію, уснопоетичних засобів створення сатиричного ефекту, специфіки стильового використання фольклорних жанрів в літературі означеного періоду, звернення поетів 1920-х рр. до художньої образності фольклорних текстів тощо.

Працею узагальнюючого типу є монографія В. Бойка «Сучасна народнопоетична творчість на Україні. Основні тенденції розвитку»

¹ Окремі результати дослідження було представлено у праці автора: Вовк М.П. Фольклористика у класичних університетах України (друга половина XIX – початок XXI ст.): навч. посібн. К.: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2014. 202 с.

² Бойко В.Г. Поетичне слово народу і літературний процес. Проблема фольклорних традицій у становленні української радянської поезії. К.: Наук. думка, 1965. С. 19.

(1973)³, у якій (хоча й у контексті заангажованих комуністичних ідеологем) характеризувались пріоритетні напрями, досягнення радянської фольклористики у 1950 – 1970-х рр. (видання, періодика, проблематика наукових досліджень), а найважливіше – акцентувалась увага на аналізі проблем фольклорних традицій та новаторства, фольклорно-літературних взаємозв'язків, теоретичних аспектів розвитку народної творчості тощо.

Науково-педагогічна діяльність доктора філологічних наук, професор **Михайла Семеновича Грицай** (1925–1988) реалізувалась у вивченні проблем історії української літератури, визначенні ролі фольклору у формуванні образного мислення українських поетів XVI–XVIII ст., дослідженні життєвого і творчого шляху українських письменників та впровадженні означеної проблематики у зміст підготовки майбутніх філологів. Його наукові зацікавлення втілились у спектрі фольклористично-літературознавчих праць: «Українська народна вертепна драма» (1962) (кандидатська дисертація, написана під керівництвом П. Попова), «Народна поетична творчість і розвиток жанрів давньої української літератури (XVI – XVIII ст.)» (докторська дисертація, 1970), «Українська література XVI – XVIII ст. і фольклор (1969), «Українська драматургія XVI – XVIII ст.» (1974), «Семен Скляренко: Нарис життя і творчості» (1980), «Марко Вовчок. Творчий шлях» (1983), «Олекса Десняк: Літературно-критичний нарис» (1984), «Панас Мирний: Нарис життя і творчості» (1986), «Українська народна творчість: підручник для студентів філологічних факультетів» (1983, у співавт.), «Українська література. Підруч. для 8 кл. / За ред. М.С.Грицай» (1987, у співавт.), «Давня українська література» (1989, у співавт.)⁴.

М. Грицай здійснив системне дослідження проблеми впливу фольклорної традиції у період давнього українського письменства. Результати науково-аналітичних пошуків педагога втілились у ряді монографічних і навчально-методичних розвідок, серед яких вирізняється праця «Давня українська проза. Роль фольклору у формуванні образного мислення українських прозаїків XVI – початку XVIII ст.» (1975)⁵. У ній обґрунтовано ідея народності давньої

³ Бойко В.Г. Сучасна народнопоетична творчість на Україні. Основні тенденції розвитку. К.: Наук. думка, 1973. 120 с.

⁴ Окремі результати дослідження було представлено у праці автора: Вовк М.П. Фольклористика у класичних університетах України (друга половина XIX – початок XXI ст.): навч. посібн. К.: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2014. 202 с.

⁵ Грицай М.С. Давня українська проза. Роль фольклору у формуванні образного мислення українських прозаїків XVI – початку XVIII ст. К.: Вища школа, 1975. 151 с.

української літератури, виявлено взаємозалежні зв'язки між фольклором та авторською творчістю у XVI–XVIII ст. Ця проблематика, аргументовано досліджена М. Грицаєм на основі текстологічного аналізу пам'яток давнього письменства, стала вагомим внеском у розробку питання фольклоризму літератури, що не могло не позначитись на змістовій складовій літературознавчих дисциплін, курсу українського фольклору у процесі підготовки філологів у провідному класичному університеті.

Доктор філологічних наук, викладач кафедри історії української літератури Київського університету (з 1987 р.) **Грицюта Микола Сидорович** (1925–1997) відомий у педагогічному, науковому українському просторі як текстолог, упорядник, коментатор видань спадщини І. Франка у 50-и тт. (4 т.), М. Коцюбинського в 6-и і 7-и тт., Г. Квітки-Основ'яненка у 7-и тт., І. Нечуя-Левицького у 2-х та 10-и тт., збірника творів А. Тесленка. Його наукові зацікавлення, реалізовані у дослідженні проблем інтерференції фольклору та літератури, історії української літератури XIX – початку XX ст., вітчизняного літературного процесу та слов'янських літератур, втілились у змісті програмного курсу з історії української літератури та у працях («М. Коцюбинський і народна творчість» (1958), «Еволюція селянської теми і концепція демократичного героя в українській прозі другої половини XIX –початку XX ст.» (докторська дисертація, 1992), «Історія української літератури» у 8 тт. (у співав., Т.4. Кн. 2; 1968); «Історія української літератури» у 2-х тт. (у співав., Т.1, К., 1987); «Історія української літературної критики» (у співав., 1988), «Матеріали до вивчення історії української літератури» (1961)⁶.

Об'єктом науково-дослідницької діяльності М. Грицюти була проблема фольклорних витоків творчості українських письменників, зокрема, М. Коцюбинського. Зважаючи на те, що, на його думку, «дослідники-літературознавці ще дуже мало сказали про те, наскільки ідейно-художня сила, народність, реалістичність, самобутність передової української літератури залежить від фольклору»⁷, він цілісно підійшов до аналізу народних джерел творчості письменника, біографічних чинників, які вплинули на формування стійкого інтересу до вивчення, збирання фольклорних текстів, використання ідейно-естетичного потенціалу фольклорних творів, «відфольклорної»

⁶ Окремі результати дослідження було представлено у праці автора: Вовк М.П. Фольклористика у класичних університетах України (друга половина XIX – початок XXI ст.) : навч. посібн. К.: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2014. 202 с.

⁷ Грицюта М.С. М. Коцюбинський і народна творчість. К., 1958. С. 3.

стилістики, поетичної образності у письменницькій творчості (в оповіданнях, повістях, авторських казках).

З іменем **Лідії Францівни Дунаєвської** (1948–2006), доктора філологічних наук, професора, фольклориста, літературознавця, поетеси, знаного фахівця у галузі українського казкознавства та народної прози, дослідниці історії розвитку української фольклористики (спадщини В. Антоновича, М. Драгоманова, М. Костомарова, А. Коципинського, А. Кримського, М. Максимовича, М. Номиса, братів Рудченків, О. Стефановича, І. Франка, П. Чубинського, М. Щербини, П. Амбросій та ін.) пов'язаний процес розвитку української фольклористики на професійних засадах, у контексті європейської векторності. В Київському університеті Л. Дунаєвська працювала з 1971 р. Серед її наукових зацікавлень вирізнялись такі проблеми, як: міфологічні засади, типологія та еволюція фольклорних епічних і пісенних жанрів, особливості побутування сучасного фольклору, фольклорно-літературні паралелі, світові фольклорні універсалії. В її науковому доробку – понад 120 публікацій, серед яких варто відзначити такі: «Українська народнопоетична творчість» (у співавт., 1983), «Українська народна казка» (у співавт., 1987), «Українська народна проза (легенда, казка): еволюція епічних традицій» (1997; вид. 2-е, 2000), «Персонажна система української народної міфологічної прози. Аспекти поетики» (2000). Цінним є досвід Л. Дунаєвської як укладача збірників фольклорних творів прозового жанру, як автора авторитетних навчально-методичних видань (упорядкувала і здійснила наукову редакцію понад 20 збірників українських казок і казок народів світу, 4 збірників народної прози і народної пісні, 4 збірок поезій, підготувала 2 підручники з фольклору для університетів, 3 сценарії науково-навчальних фільмів та 1 діафільм, уклала близько 20 навчальних програм)⁸.

Педагогічна майстерність Л. Дунаєвської, її особистісні і професійні якості реалізовувались у щоденній копіткій праці, у спілкуванні зі студентською аудиторією, в етичній спрямованості викладацької діяльності, у спонуканні талановитої молоді обрати у майбутньому «фольклористичну стежку»: «Лідія Францівна була гармонійною особистістю, яка не лише фанатично була віддана своєму фаху. Вона була щирою, доброю, розуміючою людиною, котра вміла слухати, перейматися чужими болями, проблемами, радіти чужими успіхами. Вона не економила, не залишала, як кажуть, «про свято» свого душевного тепла і любові до людей... Вона осяяла своїм світлом сотні,

⁸ Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. URL: <http://wiki.univ.kiev.ua>. Загол. З екрану. Мова укр.

а можливо, й тисячі своїх послідовників у науці, вона відіграла словом і реальним ділом у житті багатьох, хто мав щастя стати на її стежку»⁹. Наслідком такої життєвої позиції Л. Дунаєвської, реалізованої у професійній відданості фольклористиці, є її науково-фольклористична школа (3 доктори наук, 28 кандидатів філологічних наук). Спектр науково-дослідницьких пошуків її учнів складають: дисертаційні дослідження про фольклористичну діяльність П. Куліша (Ж. Янковська), братів Рудченків (Ю. Лебедєв), О. Шишацького-Ілліча (З. Кудрявцева), М. Сумцова (О. Іванова), П. Іванова (І. Неїло); розвідки про поезику жанрів народнопоетичної творчості: української загадки (Н. Салтовська), народних прикмет (І. Пасічнюк), прози (Т. Полковенко, Н. Рудакова, І. Неїло), апокрифічної легенди (О. Зайченко), коліскової пісні (О. Марчун); праці з питань регіональних особливостей фольклору (Н. Смагло, В. Телеуця); дослідження з питань міфологічної основи українського і зарубіжного фольклору (Х. Катаока) та ін.^{10, 11}.

3. Персоналогія розвитку української фольклористики: західноукраїнські освітні осередки

Фольклорист, літературознавець, викладач Ужгородського університету, найвідоміший дослідник закарпатського регіону – **Петро Васильович Лінтур** (1909–1969). Його збиральницько-фольклористична та педагогічна діяльність була пов'язана з викладанням історії та літератури у Хустській гімназії, де він організував літературний гурток, залучав своїх вихованців до зібрання фольклору у Закарпатті. З 1953 р. П. Лінтур працював на посаді доцента в Ужгородському університеті. В результаті його активної збиральницької роботи вийшли друком збірники: «Закарпатські казки Андрія Калина» (1955), «Народні балади Закарпаття» (1959), «Казки зелених гір» (1966), «Три золоті слова» (1968), «Дідо-Всевідо» (1969), «Казки одного села» (1979), «Зачаровані казкою» (1984) та ін. Перебуваючи на чиновницьких посадах (заступника голови Народної Ради Закарпатської України, завідувача відділу в справах мистецтв Закарпатського облвиконкому), він «багато зробив для розвитку освіти й культури краю: сприяв відкриттю в Ужгороді музичного та

⁹ Автографи до портрета професора Лідії Дунаєвської (1948–2006). К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. С. 20.

¹⁰ Окремі результати дослідження було представлено у праці автора: Вовк М.П. Фольклористика у класичних університетах України (друга половина XIX – початок XXI ст.): навч. посібн. К. : Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2014. 202 с.

¹¹ Автографи до портрета професора Лідії Дунаєвської (1948–2006). К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. С. 23.

художнього училищ, створенню Закарпатського народного хору та відкриттю Ужгородського державного університету)¹². П. Лінтур керував роботою щодо дослідження і складання збірника «Українські баладні пісні» обсягом 50 друкованих аркушів (на жаль, не вийшов друком): упорядкував значний обсяг казок народів світу, написав статтю-коментар до них в межах науково-дослідної роботи Академії наук, підготував рукопис «Українські баладні пісні та їх слов'янські зв'язки», рукопис збірника «Народні скарби» (частково цей задум реалізовано у виданнях «Казки одного села» (1979), «Зачаровані казкою» (1984))¹³.

Викладач сприяв активізації слов'янознавчих досліджень, ґрунтовному вивченню російської словесності (фольклору та історії літератури), аналізу фольклорних зразків різних слов'янських народів. При цьому його педагогічна майстерність, професійний таланти сприяли формуванню у студентів аксіологічно цілісної позиції щодо подальшої фольклористичної (педагогічної чи наукової) діяльності, розвитку їх естетичної культури засобами «живого» фольклорного слова. Студенти, які слухали в університеті його лекції з фольклору та російської літератури, зі слов'янських літератур, – відзначили В. Барчан і І. Сенько, – «згадують педагога світлою і теплою згадкою. Бо він був завжди в спілкуванні зі студентом безпосереднім і простим, ніколи не дав авторитетом становища і знань, завжди студентові довіряв і пробуджував його творчу ініціативу»¹⁴.

З розвитком фольклористики у закарпатському регіоні у 1970-х рр. – на сучасному етапі пов'язана діяльність **Івана Васильовича Хланта** (1941 р.н.) – доктора мистецтвознавства, заслуженого діяча мистецтв України, завідувача науково-культурологічної лабораторії Закарпатського обласного центру народної творчості (з 2001 р. до цього часу). І. Хланта закінчив філологічний факультет Ужгородського державного університету (1964), аспірантуру Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії імені М. Рильського АН України (1974). Дисертація з фольклористики була захищена у 1976 р. на тему «Українська соціально-побутова казка» (науковий керівник – О. Дей), докторська дисертація з мистецтвознавства – у 2007 р. на тему «Жанр

¹² Лінтур П. Літературознавчі та фольклорознавчі праці: матеріали для студентів-філологів, які вивчають курси «Українська усна народна творчість», «Історія української літератури» / Уклад.: В.В. Барчан, І.М. Сенько. Ужгород: Гверла, 2009. С. 3.

¹³
¹⁴ Лінтур П. Літературознавчі та фольклорознавчі праці: матеріали для студентів-філологів, які вивчають курси «Українська усна народна творчість», «Історія української літератури» / Уклад.: В.В. Барчан, І.М. Сенько. Ужгород: Гверла, 2009. С. 11.

духовної пісні: історія та поетика (на матеріалі Карпатського регіону)». Після закінчення університету (до 1974 р.) він працював учителем української мови і літератури у с. Костянтинівка Донецької обл., директором Біловарської школи Тячівського району Закарпатської обл., інспектором районного відділу освіти у Тячеві. З кінця 1974 р. до 2001 р. його наукова, збиральницька і педагогічна діяльність пов'язана з Ужгородським університетом, де працював асистентом, старшим викладачем, доцентом кафедри української літератури, одночасно займав посаду бібліографа наукової бібліотеки університету, викладав українську мову і літературу у середній школі № 6 м. Ужгород.

Науково-дослідницька діяльність І. Хланти реалізується у кількох напрямках. В. Качкан, систематизувавши науковий і педагогічний досвід педагога-вченого, підсумував, що «сама доля обрала І. Хланта для високого покликання – бути спадкоємцем і провідником ідей духовних цінностей нашого народу, збирати їх, публікувати й ділитися зі своїми співвітчизниками усвідомленням значущості й славетності вікових національних спадків»¹⁵. Результати фольклористичної діяльності І. Хланти свідчать про активну збиральницьку роботу у закарпатському регіоні, узагальнюючий підхід до дослідження історії фольклористики, результати вивчення «живого» фольклорного середовища у сільській місцевості тощо. Фольклористичну діяльність І. Хланти можна означити як інноваційну, що підтверджує теоретичний аналіз проблем дослідження словесного фольклору, розробка принципів класифікації казкового епосу («Специфіка відображення дійсності в соціально-побутовій казці» (1975), «Принципи класифікації та наукового видання українських соціально-побутових казок» (1975) тощо). Крім того, І. Хланта послідовно підійшов до проблеми підготовки вчителя-філолога, формування його фольклористичної компетентності на засадах регіонального вивчення, дослідження фольклору, залучення до збиральницької діяльності у закарпатських селах (сам І. Хланта виявив на Закарпатті багато талановитих оповідачів, коломийкарів, про яких писав статті у часописах і газетах).

Педагог свідомий того, що майбутній учитель-філолог, який має професійно реалізовуватись в умовах загальноосвітнього навчального закладу, повинен спрямовувати учнів на ціннісне сприйняття фольклору, його поетики, естетичного потенціалу, уклав «Програму з літературного краєзнавства для шкіл Закарпаття (10-11 класи) (1992), хрестоматію творів закарпатських письменників для учнів старшого шкільного віку, підготував до друку хрестоматію для студентів вищих

¹⁵ Качкан В. Іван Хланта. Біобібліографічний покажчик. Ужгород: Патент, 2008. С. 11.

навчальних закладів «Сині хвилі гір». Фольклористична наукова, збиральницька, педагогічна діяльність І. Хланти підтверджує інноваційний поступ української фольклористики на засадах вітчизняних наукових та освітніх традицій, пов'язаних із залученням студентської молоді у «живе» фольклорне середовище, водночас з урахуванням загальносвітових тенденцій контекстного вивчення, дослідження фольклорного досвіду у зв'язках з етнографічною, краєзнавчою, літературною специфікою.

Одним із ініціатором відновлення кафедри фольклористики при Львівському університеті у 1990 р. був доктор філологічних наук, професор **Денисюк Іван Овксентійович** (1924 – 2009) – літературознавець, франкознавець, педагог, фольклорист. У 1953 р. він закінчив Львівський університет, працював там з 1956 р. до кінця життєво-творчого шляху: на кафедрі української літератури і на кафедрі української фольклористики. Коло його наукових інтересів достатньо диференційоване, що включало регіональні дослідження фольклору, проблеми з історії фольклористики, літературознавчі дослідження, франкознавчі студії. Про це свідчать його наукові розвідки: «Михайло Павлик» (1960), «Розвиток української малої прози ХІХ – початку ХХ ст.» (1981, 1999), «Ратнівщина: історико-краєзнавчий нарис» (1998, у співавт.), «Дворянське гніздо Косачів» (1999, у співавт.), «Дивоцвіт: джерела і поетика «Лісової пісні» (1963, у співавт.), «Амазонки на Поліссі» (1993), «Невичерпність атома» (2001, франкознавчі дослідження), збірники праць «З його духа печаттю» (2001), «Semper tūo» (2002), «Літературознавчі та фольклористичні праці: у 3 томах, 4 книгах» (2005) та ін.¹⁶

Теоретико-методологічні засади фольклористичних досліджень І. Денисюка, на переконання С. Пилипчука, «сформувалися на основі дослідницьких рефлексій «класиків» українського уснословеснознавства (М. Драгоманова, І. Франка, М. Грушевського, Ф. Колесси)». Персоналії відомих фольклористів «були для вченого беззаперечними авторитетами, які окреслили перспективи розвою національної фольклористики, чітко задекларували комплекс першочергових завдань, продемонстрували виважену, засновану на найкращих галузевих здобутках, тактику аналітичного розбору багатой народно-поетичної скарбівні»¹⁷. Цей факт підтверджує стійкий зв'язок поколінь у напрямі дослідження усної народної творчості, фольклорного

¹⁶ Окремі результати дослідження було представлено у праці автора: Вовк М.П. Фольклористика у класичних університетах України (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.): навч. посібн. К.: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2014. 202 с.

¹⁷ Пилипчук С. Професор із легенди. *Міфологія і фольклор*. 2010. № 2 (6). С. 6–8.

досвіду, розвиток наукових й освітніх традицій, що визначило становлення «львівського» фольклористичного осередку.

Науковий хист, наставницька професійна позиція І. Денисюка створили плідне підґрунтя для становлення нового покоління фольклористів – ініціативних, аксіологічно спрямованих на системне вивчення фольклору, історії, обґрунтування методологічних засад, які виводять українську фольклористику на європейський, загально-світовий рівень. Найбільш яскравими її представниками на сучасному етапі є викладачі кафедри фольклористики імені Ф. Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка.

Одним із ініціаторів відновлення кафедри фольклористики у Львівському університеті, «львівського» фольклористичного університетського осередку, був **Теофіл Іванович Комаринець** (1927–1991) – доктор філологічних наук, професор, голова Товариства української мови імені Тараса Шевченка, голова комісії шевченкознавства Наукового товариства імені Шевченка. У 1940 р. він вступив до Учительського інституту у Кременці, через рік – до Львівського університету (його педагогами були відомий літературознавець М. Возняк та патріарх української фольклористики Ф. Колесса). Після закінчення університету Т. Комаринець навчався в аспірантурі Інституту літератури імені Т. Шевченка, у 1954 р. захистив кандидатську дисертацію «Т. Шевченко і народна творчість»¹⁸. З 1955 р. він працював викладачем на кафедрі української літератури Дрогобицького педагогічного інституту, з 1967 р. – на однойменній кафедрі Львівського університету. У 1987 р. Т. Комаринець захистив докторську дисертацію на тему «Ідейно-естетичні основи українського романтизму»¹⁹. З 1990 р. професор очолив відновлену кафедру української фольклористики у Львівському університеті, з діяльністю якої пов'язаний інноваційний розвиток фольклористичних напрямів (етномузикознавства, текстології, джерелознавства, історії фольклористики та ін.), становлення системи фольклористичної підготовки майбутніх фольклористів²⁰.

Педагогічна дія Т. Комаринця на студентську молодь здійснювалась шляхом культивування людяності, гуманістичних цінностей, водночас полягала у виважені, послідовному науковому

¹⁸ Комаринець Т. Т. Шевченко і народна творчість. К. : Держ. вид-во художньої ліри, 1963. 229 с.

¹⁹ Комаринець Т. Ідейно-естетичні основи українського романтизму (проблема національного й інтернаціонального): монографія. Львів : Вища школа, 1983. 224 с.

²⁰ Окремі результати дослідження було представлено у праці автора: Вовк М.П. Фольклористика у класичних університетах України (друга половина XIX – початок XXI ст.): навч. посібн. К. : Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2014. 202 с.

пошуку, стимулюванні самостійності у фольклористичних дослідженнях. Про володіння прийомами педагогічної майстерності Т. Комаринця свідчать спогади його колишнього студента, відомого літературознавця М. Шалати: «На лекціях говорив неквапно, розважно, ніби добираючи зі скарбниці потрібне слово... Умів говорити підтекстом, коли годі було сказати прямо. Мали чому повчитися в нього кмітливі студенти... Ще й досі ставлять його за приклад викладацької ерудиції, людяності, культури»²¹.

Т. Комаринець один із перших учених-педагогів радянського періоду досліджував генезу становлення романтизму як художньо-стильового напрямку в українській і слов'янських літературах. Дослідник проаналізував передумови, тенденції виникнення романтизму в українській культурі, літературі, мистецтві, роль у цьому процесі фольклорних джерел, починаючи від праць О. Бодяньського, П. Гулака-Артемівського, М. Максимовича, І. Срезневського, М. Костомарова, Л. Боровиковського, П. Куліша, Т. Шевченка та ін., прослідкував трансформацію ідеї народності крізь призму текстологічного аналізу, авторських творів, дослідив проблеми етностетики фольклору (лінгвофольклористичний напрям у фольклористиці). Т. Комаринець також комплексно досліджував питання освоєння естетичного досвіду культури, фольклору у контексті слов'янських культур, літератур, переконливо доводячи: «Чим глибше література черпає з народної поезії, тим яскравіше виявляється те спільне, інтернаціональне, що властиве всім народам»²². Спектр цих проблем викладач ретранслював в освітню практику: у зміст базового курсу з українського фольклору у процесі професійної підготовки майбутніх філологів, у розробку науково-дослідницької фольклористичної проблематики для студентських робіт. Це були інноваційні кроки у вивченні фольклористики у радянський період, що сприяло утвердженню полікультурного підходу до аналізу українського і слов'янського фольклорного досвіду, дослідженню міжкультурної взаємодії в історії фольклористичних студій, становленню лінвофольклористичного напрямку у фольклористиці.

Для розвитку етномузикології як напрямку фольклористики фундаментальним є науковий, педагогічний досвід **Володимира Леонідовича Гошовського** (1922–1996). Педагог-ерудит обіймав посаду викладача кафедри фольклористики Львівського університету

²¹ Комаринець Т. Бібліографічний покажчик / Уклад. М. Кривенко; авт. передм.: В. Івашків, О. Комаринець; редкол.: В. Кметь (голова) та ін. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. С. 17.

²² Там само. С. 145.

з 1990 по 1994 рр.²³ Однак повноцінна реалізація його професійного таланту, наукової ерудиції у напрямі розвитку музичної фольклористики припадає на період 1951–1989 рр. Майбутній дослідник-педагог у галузі музичної діалектології, порівняльного музикознавства та кібернетичної музикології, доктор філософії, кандидат мистецтвознавства навчався у Празькому університеті, вивчаючи музикознавство, слов'янську філологію та етнографію. В «ужгородський» період діяльності (1946–1960 рр.) В. Гошовський працював завідувачем Ужгородського краєзнавчого музею, викладав іноземні мови, музичні дисципліни (гармонію і музичний фольклор), завідував секцією народних музичних інструментів, заснував оркестр народних інструментів і трьох спеціальних інструментів (гітари, домри і балалайки) в Ужгородському музичному училищі²⁴.

Працюючи у Львівській державній консерваторії імені Миколи Лисенка, В. Гошовський заснував Кабінет народної музики, сприяв активізації експедиційно-фольклористичної та наукової діяльності студентів, «значну увагу приділяв їх фаховому вихованню, їхній науково-дослідній роботі, притому наголошував на важливості та необхідності відвідування лекцій і на активній праці у Студентському Науковому Товаристві»²⁵; розробив програму з музичного фольклору, брав участь у розробці навчально-методичного забезпечення з української народної музичнопоетичної творчості, керував фольклорним гуртком; заснував товариство «Рідна пісня», фонограмархів при Львівському товаристві охорони пам'яток історії та культури, читав лекції при Спілці композиторів, був ведучим радіопрограм з проблем етномузикології.

З 1991 р. Т. Комаринець запросив В. Гошовського обійняти посаду викладача відновленої кафедри фольклористики при Львівському університеті. На основі документальних матеріалів В. Пасічник визначив, що діяльність В. Гошовського у Львівському університеті передбачала такі завдання: «розробка програми дисциплін для філологів, етнографів, які повинні були вивчати такі дисципліни (елементарна теорія музики та музичні форми; сольфеджіо; український музичний фольклор; музична фольклористика; формалізація, аналіз та

²³ Окремі результати дослідження було представлено у праці автора: Вовк М.П. Фольклористика у класичних університетах України (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.) : навч. посібн. К. : Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2014. 202 с.

²⁴ Пасічник В. Володимир Гошовський на кафедрі української фольклористики. *Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавства*. 2011. Вип. 10. С. 21–43. Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/10_2010/2010_10_pasicznyk.pdf.

²⁵ Там само.

класифікація музично-фольклорних текстів; основи структурного аналізу; народні музичні інструменти в Україні; український танець і танок; основи кінетографії); «створення в університеті Фонограмархів народної музики або Центр народної музики»; «підготовка фахових користувачів-дослідників (етномузикологів) для експлуатації розробленої ним автоматизованої інформаційної системи з опрацювання музично-фольклорних текстів УНСАКАТ, таким способом закласти підвалини кібернетичної етномузикологічної школи»²⁶. Його професіоналізм, ґрунтовні теоретичні та практичні здобутки сприяли обґрунтованій систематизації фольклорний текстів, становленню системи підготовки етномузикологів.

ВИСНОВКИ

Наукова і педагогічна фольклористична діяльність викладачів класичних університетів у 1951 – 1989 рр., незважаючи на ідеологічні утиски, мала вагомий вплив на розвиток фольклористичних напрямів (текстології, лінгвофольклористики, теорії фольклору тощо), на становлення системи фольклористичної підготовки філологів, фольклористів, утвердження контекстного і функціонального підходів до вивчення фольклору, позначена особливою увагою до проблеми фольклоризму літератури, естетики фольклорного слова, жанрології.

У 1951–1989 рр. фольклористика розвивалась завдяки натхненним науковим пошукам, педагогічній майстерності, наставницькому таланту викладачів класичних університетів, які усвідомлювали власну місію у збереженні фольклорного досвіду. Підтвердженням цьому було активне залучення студентів до збиральницької і науково-фольклористичної роботи, систематизація досягнень фольклористичної галузі у навчально-методичних викладах. Наукова і педагогічна фольклористична діяльність викладачів класичних університетів сприяла науковому поступу фольклористики та кристалізації освітньої практики вивчення фольклору у різних вимірах (регіональному, полікультурному, крізь призму впливу на літературу тощо). Провідними досягненнями викладачів-фольклористів є: розробка програм, підручників, посібників з уніфікованого курсу українського фольклору, створення варіативного простору вивчення усної народної творчості у процесі професійної підготовки майбутніх філологів (П. Попов, В. Бойко, І. Денисюк, Т. Комаринець, Л. Дунаєвська, В. Гошовський та ін.); теоретико-методологічні

²⁶ Пасічник В. Володимир Гошовський на кафедрі української фольклористики. *Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавства*. 2011. Вип. 10. С. 21–43. Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/10_2010/2010_10_pasicznyk.pdf.

дослідження, в яких обґрунтовано засади різних наукових підходів, принципів фольклористичних шкіл (Л. Дунаєвська, І. Денисюк та ін.); з'ясування внеску культурних діячів, письменників у розвитку української, слов'янської фольклористики (М. Грицютя, М. Грицай, Т. Комаринець та ін.); написання праць з питань функціонування світового, слов'янського фольклору (П. Попов, Т. Комаринець, В. Гошовський та ін.); упорядкування збірників фольклорних творів, цілісне дослідження регіонального фольклору, систематизація фольклорних матеріалів різних жанрів (Л. Дунаєвська, П. Лінтур, І. Хланта та ін.); аналітичні розвідки з проблеми фольклоризму літератури (В. Бойко, М. Грицай, М. Грицютя, Т. Комаринець та ін.); спрямування студентів на збиральницьку фольклористичну роботу (І. Хланта, П. Маркушевський та ін.); актуалізація питань професійної підготовки фольклористів, етномузикологів та укладання відповідного навчально-методичного супроводу (В. Гошовський).

Можна констатувати, що, незважаючи на політико-ідеологічну заангажованість змісту фольклористичної підготовки майбутніх фахівців, змісту вивчення усної народної творчості в межах єдиної дисципліни у класичних університетах і педагогічних інститутах, відсутність альтернативи у виборі підручника з фольклору тощо, викладачам вдалось зберегти і розвинути традиції українських фольклористичних осередків, суттєво розширити спектр фольклористичної проблематики, що реалізувалось у монографічних розвідках, теоретичних працях, укладених збірниках фольклорних творів. Результати фольклористичної (наукової і педагогічної) діяльності викладачів університетів, науковців підтверджують утвердження полікультурного аксіологічного, культурологічного підходів до аналізу фольклорного досвіду, внесок у розвиток фольклористики як інтердисциплінарної науки. Проблематика наукових зацікавлень викладачів-фольклористів, їх педагогічний досвід сприяли розвитку фольклористичних напрямів (текстології, лінгвофольклористики, етномузикології, теорії фольклору, джерелознавства та ін.).

АНОТАЦІЯ

У 1951–1989 рр. розвиток фольклористики як науково-освітньої галузі відбувався в умовах політичної заангажованості, надмірної централізації, ідеологічного тиску. У зв'язку з цим у фольклористичному науково-освітньому середовищі активно популяризувались поняття «радянський фольклор», «радянська наука про фольклор», «пролетарська поетична творчість», «соціалістичний реалізм». Ідеолого-політична детермінованість змісту фольклористичної підготовки

майбутніх філологів, навчально-методичної літератури загальмовувала природні методологічні пошуки викладачів, науковців, негативно впливала на реалізацію їх творчого потенціалу у процесі викладання єдиної фольклористичної дисципліни «Українська народнопоетична творчість» (з 1951 р.). Водночас внутрішній супротив педагогічної інтелігенції ідеологічному тиску сприяв продукуванню ряду праць з проблем фольклоризму літератури, взаємодії зі слов'янською, світовою фольклористикою, історико-фольклористичних розвідок, розробці основних етапів та обґрунтуванню принципів організації фольклорної практики, утвердженню полікультурного підходу до аналізу, дослідження фольклору різних народів, орієнтуванню студентської молоді на дослідницький пошук, зумовлював персоналізований підхід до вивчення фольклористичної спадщини відомих особистостей. Наукова і педагогічна фольклористична діяльність викладачів класичних університетів у 1951–1989 рр., незважаючи на ідеологічні утиски, мала вагомий вплив на розвиток фольклористичних напрямів (текстології, лінгвофольклористики, теорії фольклору тощо), на становлення системи фольклористичної підготовки філологів, фольклористів, утвердження контекстного і функціонального підходів до вивчення фольклору, позначена особливою увагою до проблеми фольклоризму літератури, естетики фольклорного слова, жанрології.

Позитивні зрушення у науково-педагогічному дискурсі радянської фольклористики відбулися передусім завдяки ініціативі, натхненним науковим пошукам, зацікавленням у вивченні фольклорного досвіду викладачів класичних університетів. З 1947 р. (з часу закриття кафедри фольклору та етнографії при Львівському університеті) в українському університетському просторі не функціонувала жодна спеціалізована кафедра фольклористики (до 1990 р.). Однак наукові досягнення викладачів, результати активної діяльності у напрямі дослідження дієвості фольклорної традиції у культурологічному вимірі, її впливу на різні види мистецтва та ретрансляційні шляхи передачі фольклористичних знань у педагогічному вимірі, на нашу думку, сприяли створенню кафедр фольклористики у Львівському (1990) та Київському (1991) університетах, вивченню фольклору у вимірах контекстного, функціонального, культурологічного, полікультурного підходів.

Література

1. Автографи до портрета професора Лідії Дунаєвської (1948–2006). К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. 64 с.

2. Бойко В.Г. Поетичне слово народу і літературний процес. Проблема фольклорних традицій у становленні української радянської поезії. К. : Наук. думка, 1965. 336 с.

3. Бойко В.Г. Сучасна народнопоетична творчість на Україні. Основні тенденції розвитку. К.: Наук. думка, 1973. 120 с.

4. Вовк М.П. Фольклористика у класичних університетах України (друга половина XIX – перше десятиліття XXI ст.): теорія і практика : монографія; за наук. ред. проф. О.М. Семеног. К. : Ін-т обдарованої дитини, 2014. 419 с.

5. Вовк М.П. Фольклористика у класичних університетах України (друга половина XIX – початок XXI ст.): навч. посібн. К. : Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2014. 202 с.

6. Грицай М.С. Давня українська проза. Роль фольклору у формуванні образного мислення українських прозаїків XVI – початку XVIII ст. К. : Вища школа, 1975. 151 с.

7. Грицюта М.С. М. Коцюбинський і народна творчість. К., 1958. 53 с.

8. Денисюк І.О. Літературознавчі та фольклористичні праці : У 3-х тт., 4-х кн. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2005. Т. 3: Фольклористичні дослідження. 404 с.

9. Енциклопедія Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Режим доступу: <http://wiki.univ.kiev.ua>.

10. Ісаєнко Л.М. Пам'ять і слово: українознавча сторінка Одеського національного університету імені І.І. Мечникова: літературно-критичні нариси. Одеса : Астропринт, 2004. 248 с.

11. Качкан В. Іван Хланта. Біобібліографічний покажчик. Ужгород: Патент, 2008. – 258 с.

12. Комаринець Т. Біобібліографічний покажчик / Уклад. М. Кривенко; авт. передм.: В. Івашків, О. Комаринець; редкол.: В. Кметь (голова) та ін. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. 168 с.: іл., портр.

13. Комаринець Т. Ідейно-естетичні основи українського романтизму (проблема національного й інтернаціонального): монографія. Львів : Вища школа, 1983. 224 с.

14. Комаринець Т. Т. Шевченко і народна творчість. К. : Держ. вид-во художньої л-ри, 1963. 229 с.

15. Лінтур П. Літературознавчі та фольклорознавчі праці: матеріали для студентів-філологів, які вивчають курси «Українська усна народна творчість», «Історія української літератури» / Уклад.: В.В. Барчан, І.М. Сенько. Ужгород : Говерла, 2009. С. 3.

16. Пасічник В. Володимир Гошовський на кафедрі української фольклористики. *Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавства*. 2011. Вип. 10. С. 21–43. Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/10_2010/2010_10_pasicznyk.pdf.

17. Пилипчук С. Професор із легенди. *Міфологія і фольклор*. 2010. № 2 (6). С. 6–8.

18. Сухобрус Г.С. Павло Миколайович Попов. Народна творчість та етнографія. 1960. №3. С. 41–46.

Information about the author:

Vovk Myroslava Petrivna,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
member of UNESCO Chair on Lifelong Professional Education
in the XXI Century,

Head of the Department of Content and Technologies
of Pedagogical Education

Ivan Zyazyun Institute of Pedagogical and Adult Education of the
National Academy of Educational Sciences of Ukraine
9, Maksyma Berlynskoho str., Kyiv, 04060, Ukraine